

GAIČIŪNIŠKIŲ NAMAS-TVIRTOVĖ IR KALVINŲ KOPLYČIOS GRIUVĖSIAI

Gaičiūniškių Petro Nonharto namas (1613). Originalus gyvenamosios ir gynybinės paskirties renesanso stiliaus pastatas – namas-tvirtovė, kartais vadinamas pilaite. Namas-tvirtovė pastatytas pietinėje kaimo dalyje, ant kairiojo Žyžmos upės kranto.

Namo architektas, statytojas ir pirmasis savininkas Petras Nonhartas (*Peter Nonhart*, kilęs iš Nyderlandų) – žinomas Vilniaus žemutinės pilies architektas. Už darbą jis gavo LDK pilietybę ir teisę apsigyventi netoli Vilniaus – gavo Gaičiūniškes. Namą-tvirtovę architektas suprojektavo ir pasistatydino pats, apie sodybą įrengiant apsauginius žemės įtvirtinimus dalyvavo jo tėvynainis fortifikacijos inžinierius van Dodenas. Statyba baigta 1613 metais.

Namas-pilaitė bei aplink plytėjusi žemės valda vėliau atiteko Chreptavičių, Korffų, Šreterių (*Schoetter*), Puttkamerų, Osten-Sackenų giminėms, apie 1830 m. atiteko Rimšoms, pastarieji Gaičiūniškes valdė iki 1939 m. 1946–1949 m. pastate veikė mechanizatorių mokykla, nuo 1960 m. iki dabar čia veikia vienintelė Baltarusijoje psichiatrinė ligoninė, kurioje įkalinti (gydomi) nusikaltėliai, pripažinti nepakaltinamais.

Gaičiūniškių namas-tvirtovė XIX a. N. Ordos akvarelė, 1877

Gaičiūniškių namas-tvirtovė šiandien (*Radzima.org*)

Originali namo–tvirtovės architektūra išliko beveik nepakitusi, žemės įtvirtinimų – tik atskiri fragmentai.

Namas–tvirtovė dviejų aukštų, stačiakampio plano, pastato kampuose stūkso keturi apvalaus plano gynybiniai bokšteliai su šaudymo angomis. Centriniam fasade kyla masyvus kvadratinio plano triaukštis rizalitas (kartais įvardijamas kaip bokštas). Neaukštas arkinis portalas (prieangis) su virš jo esančia terasa prie rizalito pristatytas XX a. pradžioje (1900-1905 m. Edvardo Rimšos iniciatyva). Į terasą veda po II Pasaulinio karo pastatyti laiptai.

Per keturis amžius name keitėsi šeimnininkai, šeimnininkai keitė namą. Tačiau, specialistų teigimu, 1,5 m storio namo sienos nusidėvėjusios tik 20 %. Deja, retam lankytojui pavyksta pamatyti pastato interjerą, kuris, beje, gerai išlikęs – išsaugoti Nonharto projektuoti pastato skliautai, namo–tvirtovės šulinys, iškastas gerai išlikusiame pastato rūsyje ilgos apgulties atvejui. Tiesa, šulinys dabar užpiltas. Pastatas patyrė kai kuriuos architektūrinius pakeitimus XX a. 7 dešimtmetyje, kuomet buvo pritaikomas ligoninei: tuomet iš kiemo pusės buvo pristatytas priestatas.

Minėtų Edvardo Rimšos inicijuotų statybų metu buvo rastos freskos su medžioklės scenomis, deja, jos nebuvo konservuotos. Manoma, kad freskų autorius galėjo būti vienas iš namo savininkų - garsus Vilniaus dailininkas Šreteris (Schoetter).

Šiaurės karo metu name–tvirtovėje įsitvirtinę švedų kariai atlaikė Augusto Sakso II vadovaujamos LLV kariuomenės apgultį.

Dvarą supo 15 ha senas parkas, kuriame daugiausia auga senos liepos (kai kurių amžius siekia 300 metų).

Taip pat išliko dalis kitų Gaičiūniškių architektūrinio ansamblio statinių – XIX–XX a. I pusėje statyti ūkiniai pastatai (vandens malūnas), XVII a. I pusės kalvinų koplyčios griuvėsiai.

Kalvinų koplyčia (1633) - sudedamoji Gaičiūniškių ansamblio dalis. Kalvinų koplyčią, kaip kalvinų maldos namus, 1633 m. fundavo ir pastatydino Nonharto dukra Zuzana Nonhart–Chreptavičienė. Koplyčia - Nonhartų giminės ir vėlesnių kalvinų tikėjimo Gaičiūniškių valdytojų laidojimo vieta (Šreteris (Schoetter), Statkevičių, Osten-Sackenny).

Yra išlikusi vakarinė koplyčios siena su galingomis mūrinėmis atramomis ir šiaurinės sienos fragmentai.

Kalvinų koplyčia XX a. I pusėje ir šiandien (*Глобус Беларусі*)

Taip pat žr.:

- Гайцюнішкі // *Глобус Беларусі* (<http://www.globus.tut.by/gajtyunish/index.htm>)
- в. Гайцюнішкі // *Radzima.org* (http://www.radzima.org/pub/miesta.php?lang=by&miesta_id1=hrvohajc)
- Гайцюнішкі // *PAWET* (<http://pawet.net/book/hist/hajciunishki.html>)